

N. David – C. Kramer: Ethnoarchaeology in action. Cambridge University Press, Cambridge 2001, 476 str.

Etnoarcheologie je samostatná vědní disciplína stojící na pomezí mezi antropologií v anglosaském smyslu a archeologií, jejíž vývoj lze odvozovat od „nové“ archeologie v 60. letech 20. století. Čtenář si možná bude klást otázku, jak se liší etnoarcheologie od etnologie? Autoři recenzované práce shrnuli 12 definic oboru od různých autorů, které lze shrnout takto: etnoarcheologie studuje recentní předindustriální společnosti, ale na rozdíl od etnologie není toto studium cílem, nýbrž prostředkem k identifikování vazeb aspektů kultury živé společnosti k již neexistující historické kultuře. Etnoarcheologie má stále na zřeteli, co ze sledované kultury zanechává archeologickou stopu a jak by se sledované kulturní i přírodní jevy ovlivňující daný systémový kontext projevíly v archeologickém kontextu. Tímto způsobem se snaží vytvářet modely zaměřené jak úzce regionálně, tak i globálně, ve smyslu prostorovém i časovém.

Recenzovaná kniha je výjimečná především snahou o shrnutí současných metodických i faktografických poznatků celého oboru etnoarcheologie. Protože je daný směr relativně mladou vědní disciplínou, nelze v jeho bibliografii nalézt mnoho takto široce pojatých děl. Na úplném počátku jak etnoarcheologie, tak i etnografického moderního pojetí studia recentních přírodních společenství stála konference *Man The Hunter* (Lee – DeVore eds. 1968),

kde byla proklamována nutnost dlouhodobých terénních výzkumů formou zúčastněného pozorování (do pozadí byla tak potlačena funkce domorodých informátorů, kteří dosud ve výzkumu hráli nejdůležitější roli). Následující práce nestorů etnoarcheologie se potom týkaly především jednotlivých studovaných společností nebo regionů: Kung na Kalahari (Yellen 1977), Inuité Nunamiut na Aljašce (Binford 1978), vesnická kultura v Iránu (Watson 1979), aboriginálové ze západní Austrálie (Gould 1980), domorodé společnosti v Keni v Africe (Hodder 1977). Současné výzkumy v tomto trendu pokračují, ale zároveň došlo k přirozenému štěpení badatelského zaměření na detailní výzkum jednotlivých složek studovaných živých kultur. Autoři ve svém díle zvolili členění do tematických kapitol, ve kterých na příkladech případových studií informují o současných trendech v etnoarcheologickém výzkumu.

V první části knihy se čtenář dozví základní faktografické údaje o zaměření, původu a historii etnoarcheologie a je mu nastíněna problematika teoretické výbavy tohoto oboru, včetně stále živé debaty týkající se chápání pojmu *analogie*. Kapitola o metodách etnoarcheologického terénního výzkumu a jeho etice je zajímavým připomenutím vývoje vědeckého přístupu ke studiu jiných kultur a etnik.

Obsáhlý oddíl se věnuje odpadu a procesům, které ho utvářejí. Autoři se pokusili shrnout typologii a základní pojmosloví definované pro tuto problematiku M. Schifferem. Zároveň se zamýšlejí nad současným vývojem studia formativních procesů a zaznamenávají jistý posun od prvotní víry, že zacházení s odpadem lze vysvětlit jedním obecným vzorcem chování (princípem minimálního úsilí) k zjištění, že i skartace může podléhat symbolickému zacházení. Přesto ale právě studium přechodu předmětů ze systémového do archeologického kontextu nejspíše umožňuje formulování tzv. *middle range theory*, což je popis podstatných jevů lidského chování, které je možné modelově aplikovat na jakoukoliv kulturu.

V kapitole týkající se širokého tématu fauny a získávání potravy se autoři zaměřili především na způsoby, jakými společnosti opatřují, zpracovávají a rozdělují masitou potravu – savce. Zvláštní důraz je kladen na vztah mezi subsistenčními praktikami a formativními procesy, resp. na výskyt zvířecích skeletů v archeologických nálezích.

V oddílu věnovaném studiu artefaktů se konstatuje, že etnoarcheologie studuje hmotnou kulturu daných společností, čímž provádí jakousi archeologickou etnografii. Na to navazuje snaha o identifikaci artefaktů v archeologickém smyslu (morfologie,

typologie) a prostřednictvím etnoarcheologie potom interpretace různých možných významů artefaktů v dané kultuře. Největší prostor je věnován studiu keramiky především z hlediska její výroby a funkce. Aspektům spojeným s výzdobou a dalším hlediskům mimo rámec vlastní funkce artefaktu se věnuje kapitola o stylu. Už samotná definice pojmu *styl* je obtížná a podobně je to i s interpretováním jeho funkce, přesto je na studiu stylu založena velká část archeologických interpretací. Autoři se zaměřili na doložení rozšíření určitých stylů a na vymezení jejich hranic.

Část věnovaná osídlení se zabývá etnoarcheologickým příspěvkem pro porozumění subsistenčně-sídelním systémům, což je široká škála interakcí mezi demografií, ekonomickou adaptací a přírodním prostředím, ale i sociální a symbolickou sférou, což autoři na příkladu několika konkrétních výzkumů dokumentují.

Téma sídelních struktur a zde prováděných aktivit patří k archeologicky i etnoarcheologicky často řešeným problémům. Především v etnoarcheologii však platí, že čím méně je studovaná společnost komplexní, tím větší je úsilí hledat v její kultuře, a tedy i sídelní struktuře, obecně platné vzory. Nejvíce pozornosti se zřejmě právě proto věnuje lovecko-sběračským kulturám, ale prostor je věnován i výsledkům výzkumů sedentarizovaných rurálních populací a také nomádů. S osídlením souvisejí i stavby, kterými se zabývá samostatná kapitola. Z archeologického hlediska je zajímavá dokumentace společnosti, která v rámci jednoho sídliště využívá odlišné typy obytných staveb (sruby a teepee).

V oblasti specializované řemeslné výroby a předávání znalostí se věnuje největší pozornost produkci keramiky a metalurgii. Na několika studiích je dokumentována organizace řemeslné výroby (často spjatá s přibuzenstvím), technologie a distribuce výrobků. Ta je však již spojena s následující kapitolou o obchodu a směně. *Směnou* rozumíme přenos zboží a služeb mezi lidmi, zatímco pojem *obchod* chápeme ve smyslu částečně specializované činnosti (vyžadující účast obchodníků). Směnu je možné rozlišovat na tržní, odehrávající se na nějakém vymezeném prostoru, jejíž účastníci očekávají od transakce hmotný zisk, a netržní, podmíněnou jinými, především sociálními faktory. Autoři prezentují několik studií a demonstrují rozdílné mechanismy směny a distribuce komodit mezi jednotlivci i komunitami.

Poslední tematická kapitola je zaměřena na pohřební ritus. Aspektům spojeným se smrtí se věnuje minimum etnoarcheologických studií, což vyplývá především z etické kontroverze daného tématu a též z nutně omezené délky terénního výzkumu, který

umožňuje zaznamenat smrt a pohřeb jen několika jedinců. Při pokusech o formulování nadkulturních vzorců chování spojených s pohřebním ritem proto autoři upozorňují na využití rozsáhlého souboru HRAF, přístupného po internetu.

Při hodnocení publikace se dostáváme k otázce, zda je pro středoevropského archeologa užitečné vyhledávat a aplikovat poznatky etnoarcheologie. Jak trefně vyjádřil S. Vencl, využívá evropská a americká (či anglofonní, a především ta „nová“) archeologie svých přirozených srovnávacích rovin (Vencl 2001, 595). Evropští archeologové vždy hledali analogie ve světe starověkých a historických civilizací a svět subrečních a recentních předindustriálních společností ležel jakoby za obzorem jejich potřeb. V poslední době se však objevují náznaky, že na interpretaci určitých aspektů, především pravěkých archeologických situací, dosud používaná analogizující schémata nestačí. Někteří badatelé se nebrání možnosti, že by kontext pravěkých kultur mohl být pojmově odlišný od současného i historicky písemně zaznamenaného „západního“ světa (Neustupný 1998, 18–33) a že by mohl být srovnatelný s geograficky vzdálenými předstátními společnostmi studovanými etnology a etnoarcheology (z novější literatury např. Oliva 2003a; 2003b; Pavlů 2000). Na úvodní otázku tohoto odstavce proto odpovíme, že je nepochybně užitečné a potřebné využívat potenciál etnoarcheologického pohledu na studium zaniklých kultur, ne všichni však tuto potřebu pocítují, a ani archeologický dorost není na tuto možnost dostatečně upozorňován. K úvodu do studia etnoarcheologie potom výborně poslouží recenzovaná publikace, která je mj. určena jako učebnice pro studenty vysokých škol.

Petr Květina

LITERATURA

- Binford, L. R. 1978: *Nunamiut ethnoarchaeology*. New York: Academic Press.
- Gould, R. A. 1980: *Living archaeology*. New York: Cambridge University Press.
- Hodder, I. 1977: The distribution of material culture items in the Baringo district, western Kenya. *Man* 12, 239–269.
- Lee, R. B. – DeVore, I. eds. 1968: *Man the hunter*. Chicago: Aldine.
- Neustupný, E. 1998: Structures and events: The theoretical basis of spatial archaeology. In: E. Neustupný ed., *Space in prehistoric Bohemia*, Praha, 9–44.
- Oliva, M. 2003a: O nezanedbatelnosti neočekávaného: štipané industrie starší doby bronzové na Moravě. *Archeologické rozhledy* 55, 10–46.